

monográfia*

Bene János

Nyíregyháza 1848–1849-ben

Az 1848. március 15-i pesti forradalom híre nem egészen egy hét alatt érkezett el Nyíregyházára és a vármegye akkori székhelyére, Nagykállóba, ahol a március 21-i közgyűlésen ismertették a Helytartótanács 16-án kelt levelét, melyben a rend és a béke fenntartásához szükséges intézkedések kiadására szólította fel a törvényhatóságot. Nyíregyházán egy nappal korábban, március 20-án „a Nemes Városi Közönségnek aláztos szolgálói”, Benczúr Miklós nemesek főjegyzője, Szénfy Gusztáv ügyvéd, Kralovánszky Frigyes, Meskó Pál, Tregjár Pál, Gyürky Sándor, Vidliczkay József és Blahunka József aláírásával és a város külső tanácsához írott beadványukban kérték, hogy a nagy ünnep, a forradalom győzelmének tiszteletére a város rendezzen népünnepélyt, s ha nem is az egész település, de „... legalább a középületek kivilágosítására készülleteket s intézkedéseket megtenni szíves legyen...”¹

A március 21-i nagykállói megyegyűlésen – a pesti események hatására – 29 tagú vármegyei Közbátorsági Választmányt neveztek ki Péchy László alispán elnökletével és gróf Dégenfeld Imre, a későbbi főispán és kormánybiztos alelnökletével. Ennek a testületnek Nyíregyházáról három tagja is volt Kralovánszky András főbíró, Galánffy János és Vidliczkay József személyében. A megyegyűlés tagjai a bizottságot „... az események éber figyelemmel kísérésére utasítva, a rend és a béke fenntartása iránt szükséges intézkedésekre, különösen pedig szükség esetében nemzeti őrség felállítása iránti rendelkezésre is teljes hatalommal felruházzák...”²

A Közbátorsági Választmány a március 25-i ülésén már konkrét javaslatokat is tett a nemzetőrségről. Elképzelésük szerint a településeken összeírt, ott lakó, becsületes jellemű polgárok alkotják majd a helybeli nemzeti őrsereget. Felesketésük után szükség szerinti szolgálatukat saját ruhájukban teljesítik, nemzetőri mivoltukat a süvegekre tűzött nemzeti díszjel, a kokárda mutatja. A választmány azonban tartott a megyében kiüthető zavargásoktól is, melyek elfojtására nem lesz elég a helybeli nemzetőrség. Ezért egy mozdítható őrsereg szükségességét is kimondták, amely „... az első pontban leírt módon önkéntesen vállalkozókból alakulván, felfegyverezve és gyakoroltatva lévén, a szükséghez képpes teendi szolgálatját”. A mozdítható nemzetőrséget a vármegye négy járásában állították fel, a dadai járás nemzetőreit mint a járás legtekintélyesebb településén, Nyíregyháza főhelyen szervezték Elek

1. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára (a továbbiakban: SzSzBMÖL.) V. B.133. 1848/1.

2. SzSzBMÖL. IV.A.1/a. Közgyűlési jegyzőkönyv (a továbbiakban: jkv.) 1848. márc. 21. 674. sz.

* E rovatcím alatt jelentetjük meg Nyíregyháza Megyei Jogú Város monográfiájának már elkészült fejezeteit. (A szerk.)

Mihály kapitány vezérlete alatt. Ezen nemzetőrség összeírása, szervezése még azt áprilisi törvények szentesítése előtt már április 2-án megkezdődött.³

A szerveződő nemzetőrség mellett azonban a városban állomásozott a császári-királyi sorkatonaság egyik alakulata is, nevezetesen a gróf Wrbna 6. könnyűlovas ezred alezredesi osztályának törzse és egy százada, a másik százada pedig Bátorban, Gyulajban és Pócspertriben szállásolt. A bizonytalan politikai helyzetben a katonai vezetés április közepén az egész osztályt Nyíregyházára vonta össze, s a város egy kis súrlódás után abba is beleegyezett, hogy a mozgó nemzetőrség is itt maradjon. A gróf Altham alezredes parancsnoksága alatt álló osztály 1848. július 12-én hagyta el Szabolcs vármegyét és vonult új állomáshelyére, Bécsbe.⁴

Március 31-én a város elhatározta, hogy küldöttség által köszönik meg Pestnek, amit az országért tett. A kéttagú deputációba az ékeesszóló ügyvédet, Benczúr Miklóst választották meg küldöttnek, aki maga mellé társnak Kováts Ferencet kérte. Pesten, a testvér, Benczúr Zsuzsanna visszaemlékezési szerint, Benczúr János várta őket, majd a Nemzeti Múzeumhoz mentek, s ott egy éppen akkor tartott népgyűlésen a 24 ezres lélekszámú város nevében Benczúr Miklós igen radikális hangú beszédet mondott, mellyel kivívta a pesti közönség rokonszenvét annyira, hogy szállásán este fáklyászenét kapott. Fellépéséről, beszédéről a Pesti Divatlap április 15-i száma is megemlékezett ekképpen: „... oly radikális szellemű politikai hitvallásokat nyilvánított, melyekhez hasonlót eddig még egy vidéki küldöttség ajkairól sem vala szerencsénk hallani... Ezen elmés és határozott nyilatkozat ropant éljenzésben részesült, a Nyíregyháza közönsége egy perc alatt jelentékeny nevet vívott ki magának. Mindez április 9-én délelőtt történt az ellenzéki körben...” Hazajöttük után, április 26-án ismét népgyűlést tartottak Nyíregyházán. Igen sokan, még vidékről is bejöttek Benczúr Miklóst meghallgatni, s olyan tüntető lelkesedéssel fogadták, mint Pesten.⁵

Az 1848-as márciusi forradalom legnagyobb eredménye a régi, feudális rendszer lebontása és a polgári átalakulás alapjainak megteremtése volt. A bécsi és pesti forradalmak győzelme után a Pozsonyban üléselő utolsó rendi országgyűlés követői lázas munkával dolgozták ki az új törvényeket, a polgári, nemzeti Magyarország alapvetését. Ezen új törvények, melyek a reformkor nagy terveit most már a való életre alkalmazták, mintegy három hét alatt születtek meg, s a 31 törvénycikkből álló törvénykönyvet 1848. április 11-én szentesítette az uralkodó, V. Ferdinánd. Ezzel véget ért az utolsó rendi országgyűlés és törvényes elismerést nyertek a követelések.⁶

A polgári átalakulás egyik nagy vívmánya, hogy az áprilisi törvények hatályba lépésével a helyi közigazgatás irányítását a vagyoni cenzushoz kötött választójoggal rendelkező polgárság kezébe tette le. Az 1848. évi XXIII. törvénycikk pontosan meghatározta a választójoghoz szükséges vagyoni mértékét, s a népesség számától függően, az egyes településeket irányító testületek létszámát. 1848. május 4-én a vármegye is új vezető testületet szervezett, a 207 tagú megyei Állandó Bizottmányba (mely a közgyűlés hatáskörében intézkedett) Nyíregyháza 25 képviselőt delegált.

Az áprilisi törvények másik sarkalatos pontja a nemzetőrsegről alkotott XXII. törvénycikk volt. Ez a törvény – mely mint követelés a 12 pontban is benne volt – meghatározta a rend és a béke fenntartására hivatott fegyveres erő szervezésének

3. SzSzBMÖL. IV.B.102. 1. kötet, 1848. március 25. 1. sz.

4. SzSzBMÖL. IV.B.102. 1. köt. 1848. április 14. 15. sz.

5. Kujbusné, 1998. 421–427.

6. Kosáry, 1990. 332–334.

alapelveit. A nemzetőri szolgálatot is vagyonhoz kötötte, s a törvényhozók a cenzust viszonylag magasán állapították meg. Városokban vagy rendezett tanáccsal bíró községekben 200 pengőforint értékű házat vagy földet, egyéb községekben féltelket, vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kellett kizárólagos tulajdonul bírni, vagy ha ilyen nincs, legalább 100 pengőforint évenkénti tiszta jövedelemmel kellett bírni, húsz éves kortól 50 éves korig – ha gazdai hatalom alatt nincsenek – a nemzetőrségbe beírandók voltak.⁷ Ezzel a magasabb cenzussal próbálták a törvényhozók a nemzetőrségtől távol tartani a városi és falusi szegényebb rétegeknek a törvény 3. paragrafusa értelmében fegyverfogaásra esetleg önként jelentkező elemeit, akik helyzetüknél fogva könnyebben forradalmasodhatnak, s fegyverrel a kezükben a rend és a béke ellen hamarabb felléphetnek. Ez a törvény szabályozta tehát azt a spontán szerveződést, amelyet már márciusban, Batthyány Lajos miniszterelnök március 17-én kiadott I. miniszterelnöki körlevelében is szorgalmazott.⁸

Városunkban a régi tanács és a választott közösség a polgármester elnöklete alatt 1848. május 10-én tartott együttes ülést, ahol a tisztújítás menetrendjét pontosították, a törvény és Szemere Bertalan belügyminiszternek a városokhoz intézet körrendelete értelmében. A gyűlésen Haczell Antalt bízták meg a választást levezető elnök teendőinek ellátásával. A közgyűlés, a törvény szövegének figyelembe vételével úgy döntött, hogy a szavazóképesekkel rendelkezőket a város négy kerületében írják össze, a kerületeket a házsámok szerint jelölték ki. Az I. kerületet az 1–432., a II.-at a 433–761., a III.-at a 762–1118., míg a IV. kerületet az 1119–1729. sorszámú házak alkották. Megválasztották a Haczell Antal elnökletevel működő összeíró bizottságokat is, I. kerület: Domján Sámuel, Babicz Mihály, Timár Sámuel, Krajecz János, Balla Sámuel, II. kerület: Kralovánszky Gyula, Dióssy Pál, Hrubí Mihály, Kőműves Károly, Éliás Mihály, III. kerület: Kováts Károly, Benczúr Miklós, Gyurcsán József, Tresztyánszki Dániel, Lakatos György, IV. kerület: ifj. Babicz Mihály, Már földi András, Nagy Mihály, Kelecsényi György és Sulyán János személyében. Meghatározták a választójog gyakorlásának mértékét is úgy, hogy egy egész kötélalj föld a házzal együtt 600 pengőforintot ér és a törvény szerint meghatározott 700 forintra kiegészíthető. Az Ó- és Újszőlőben, valamint a régi Kistelki szőlőben egy egész nyilas szőlő 300 pengőforint értékben, az új Kistelki szőlőben és a rozsréti gyümölcsösben egy nyilas terület 100 forint értékben számítható be. A városban lévő házakra a gyűlés úgy határozott, hogy azokat egységes mércével mérni és értékelni nem lehet, úgy azok értékét az összeíró bizottságok maguk belátása szerint állapítják majd meg. A település minden kereskedője és boltosa megkapja a választójogot, hiszen bizonyosan van 400 pengőforint éves jövedelmük. A kézműves mesterek közül csak azoknak adott a közgyűlés választójogot, akik 700 pengőforint éves jövedelemmel rendelkeztek, vagy legalább egy legénnyel folyamatosan dolgoztak. Végül vagyontól függetlenül szavazati jogot kaptak a tanítók, lelkészek, orvosok, ügyvédek stb. Polgárnak az a személy számított, aki betöltötte 20. életévét és legalább 10 éve a városban lakott. Döntöttek arról is, hogy az összeírásokat május 12–15. között kell megtartani úgy, hogy annak a polgárnak, aki választójogával élni kívánt, a bizottság előtt meg kell jelennie, s adócédulája felmutatásával igazolnia kell választójogát, majd a bizottság felvette a választók listájára. Meghatározták, hogy az új képviselőtestület a lakosság száma alapján 102 tagú lesz. A törvény 12 ezer lakos után 82 tagú képviselőtestületet engedélyezett,

7. Törvénytár, 1836–1868. 244–246.

8. Bene, 1998. 111–126.

s azon felül minden 400 lakos után egy képviselőt. A városatyák úgy gondolták, hogy Nyíregyháza lakossága már meghaladja a 20 ezret is, ezért döntöttek a 102 fős képviselőtestület mellett.

Május 19-én olvasták fel és véglegesítették a választók névsorát, és ugyanezen a napon az egyes tisztségekre kijelölő választmányt is kinevezték Inczedy György, Farbak Dániel, Jármy Menyhért, Krajecz János, Zsiska Miklós, Márföldi András, Berger János, Kováts Károly, Takáts Alajos és Nagy Miklós személyében. Lefektették az új városvezetés működésének szabályait, döntöttek az egyes tisztségviselők fizetéséről. A főbíró elnökletével működő 9 tagú tanács (főbíró, albíró, kapitány és a 6 tanácsnok) feladata lesz majd az igazság kiszolgáltatása, az árvák vagyonának felelősség melletti kezelése, minden más ügyben (gazdálkodás, közigazgatás, adó stb.) a polgármester elnökletével működő közgyűlés lesz az illetékes, melyen részt vesznek a tanács tagjai is. Meghatározták a tisztségviselők jövőbeni illetményét, a polgármester fizetését 400, a főbíróét és a főjegyzőét ugyancsak 400-400 forintban, az albíróét 300, a kapitányét 200, egy-egy tanácsnok díját 260-260 forintban, az első aljegyző fizetését 300, a második aljegyzőét 260, az ügyészét 160, a számvevőét 200, a főorvosét 260, az alorvosét 200, az erdőfelügyelő díját pedig 60 forintban határozták meg, természetesen ezüstforintban és évenkénti összegben.⁹

1848. május 23. és 26. között zajlott le a városban a tisztújítás. A Haczell Antal elnökletével vezetett választáson a polgármesteri tisztre a korábbi első embert, Krajnyák Jánost jelölték, mellette Suták Sámuel és Haczell Márton. Krajnyák János és Suták Sámuel családi okokra hivatkozva a jelölést nem vállalták, Haczell Márton viszont egyedül nem akart indulni a polgármesteri székért. A kijelölő választmány így idős Tresztyenszky Sámuel és Török Péter nevezte meg a posztra, s a választás ezután 521: 27 (Tresztyenszky Sámuel): 13 (Török Péter) arányban Haczell Márton mellett döntött. A polgármester megválasztása után gazdára talált a többi hivatal is: főbíróvá Galánffy Jánost, albíróvá Palicz Mihályt, kapitánnyá Sulyán Jánost, főjegyzővé Májerszky Lajost, első aljegyzővé Benczúr Jánost, második aljegyzővé Kralovánszky Móricot, tiszti ügyésszé Kralovánszky Gyulát, tanácsnokká Kralovánszky Andrást, Tresztyenszky Sámuel, Bodnár Antalt, Domján Sámuel, Sztruhár Károlyt és Szénfy Gusztávot, számvevővé Sulyán Istvánt, tiszti gyámmá Soltész Józsefet, főorvossá Meskó Pált, alorvossá (sebész) Takáts Alajost, erdőfelügyelővé Henzsel Andrást, pusztafelügyelővé Barzó Andrást és Éliás Mihályt választották meg, akik az ünnepélyes esküt letették. A négy napon át tartó tisztújításon a 102 tagú képviselő testület mandátumai is gazdára találtak. A legteljesebb rendben lefolyt választásról a jegyzőkönyv is megemlékezett az alábbiak szerint: „... Így a leg szebb rend és béke mellett a választásra ki jelelt személyekhez ragaszkodással sokszori meg oszlással, de leg csekélyebb meg hasonlítás nélkül, az ellen vélemények kölcsönös türelmi között a személyek és jog gyakorlat, a hazai törvények és választók bizalmát teljes mértékben élvező kormány rendeletei tiszteletben tartásával – négy nap alatt le folyván és bé fejeztetvén Nyíregyháza Várossa választási öröm ünnepe...”¹⁰

A választás után az új főbíró mondott köszönetet Haczell Antalnak, aki szabad polgárhoz illő emberi bánásmóddal, ügyes tapintattal, egyszersmind férfias eréllyel vezette le a választást, teljesen megfelelve a választók bizalmának.

A május 27-i – az immár új összetételű – közgyűlés meghatározta, hogy üléseit minden hónap első csütörtökén tartják, ha arra a napra ünnep esne, akkor szer-

9. SzSzMÖL. V.B.132. jkv. 1848. máj. 19. 14. sz.

10. SzSzMÖL. V.B.132. jkv. 1848. május 23-26. 19. sz.

dán. Még azon a napon Haczell Antal elnökletével 27 tagú központi választmányt jelöltek ki az országgyűlési választásra jogosultak összeírására, s szintén 13, 3-3 fős küldöttséget neveztek ki a város nemzetőrségi összeírásának elkészítésére. E nemzetőrség összeírásáról Haczell Márton polgármester 1848. június 4-én tett jelentést Péchy László alispánnak azzal, hogy addig a napig 633 önkéntes nemzetőr tette le az esküt, de a törvény szerint már 1293 nemzetőrt írtak össze. „... Azok, kik lakostársaink nagyobb részét teszik – mezei munkások és gazdák –, csak a dolog szüntével húzódnak öszve, midőn a nemzetőrség hittel szolgálók szaporodását is inkább reménylhetjük...” – zárta jelentését a polgármester.¹¹

A június végén már 9576 főre duzzadt megyei mozgó nemzetőrséget 3 zászlóaljba osztották, Nyíregyháza és a dadai járás nemzetőrei alkották az 1. zászlóaljat 3623 fővel, parancsnokuk Eötvös György¹² nyugalmazott kapitány lett június 19-ével őrnagyi rangban. A zászlóaljak a sorgyalogsághoz hasonlóan 6 századból álltak, a tisztjeiket a századok a törvény szerint maguk választották meg.¹³

Az áprilisi törvények újabb sarkalatos pontja a népképviseléről szóló V. törvénycikk volt, melynek értelmében kiterjesztették a választójogot mindazon 20 éven felüli férfiakra, akik e hazában születtek, vagy honosították őket, s nem álltak büntetőeljárás, atyai, gyámi vagy gazdai hatalom alatt, s rendelkeztek a törvényben előírt vagyonnal. Régi jogon továbbra is választójoggal bírt a nemesség minden tagja. A vagyoni cenzust, tehát a választójoghoz szükséges vagyont az alábbiak szerint határozták meg: Szabad királyi városokban vagy rendezett tanácsú községekben 300 ezüst forint értékű házat vagy földet, egyéb községekben legalább ¼ telket tulajdonul kellett birtokolni. Kézműveseknek, kereskedőknek, gyárosoknak önálló műhelyt, telepet, gyárat kellett bírniuk, s a kézműveseknek legalább egy segéddel dolgozniuk. Akik egyik osztályba sem soroltattak, legalább 100 ezüst forint évi biztos jövedelemmel kellett rendelkezniük. Jövedelemre való tekintet nélkül kaptak választójogot az értelmiség tagjai: tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, lelkészek, segédlelkészek, gyógyszerészek, tanítók.¹⁴ A passzív választójogot, tehát a választhatóságot 24. életévhez és a magyar nyelv tudásához kötötte a törvény.

E törvény értelmében Nyíregyháza önálló követet küldhetett a július 5-én megnyíló első népképviselési országgyűlésre. A nyíregyházi választás lebonyolítására a képviselőtestület húsztágú központi választmányt küldött ki Haczell Antal elnökletével. A választmány a május 27-i ülésén a helyi viszonyokra igazította a törvényt kimondva, hogy szavazati joga minden olyan lakosnak van, aki a határban egy fél kötélalja szállásfölddel, vagy egy nyilas szőlővel, vagy egy egész portájú házzal, esetleg fél portával és fél nyilas szőlővel rendelkezik, mert az ilyen vagyon megüti a 300 ezüst forintot.¹⁵ Elhatározták azt is, hogy a választók összeírását június 1-jén kezdik és 14-én fejezik be. Május 31-én kijelölték az összeíró biztosokat is Balla Sámuel, Krajnyák János és Vad András személyében, helyetteseik Farbaky Dániel és Kacska János voltak. A bizottság elnöki tisztét Krajnyák Jánosra, a jegyzőit pedig Vidliczkay Józsefekre bízta. A bizottság munkához is látott, de a nyári munkák dandárja miatt a városban összeírt 1418 választóképes egyénből csak 604-en jelentkeztek a terminus végéig. Nem csoda, hiszen vagy nem érte-

11. SzSzbMÖL. IV.B.106. 5. tétel

12. Életrajzát lásd: Bona, 2000. 321.

13. Bene, 1998. 111-126.

14. Törvénytar, 1836–1868. 223–230.

15. SzSzbMÖL. V.B.131. 1. dob. Központi Választmány jegyzőkönyve 1. sz.

sültek a tanyákon, vagy a munkákat nem hagyták félbe. Az összeírt 604 személy az alábbiak szerint csoportosult: 357 fő ingatlanbirtokkal rendelkező polgár (59 százalék), iparos kereskedő 165 választó (27,3 százalék): az összeírt mintegy 30 foglalkozásból a legtöbb a csizmadia (35), a tímár (32), szabó (28), szűcs (11) fő. Az összeírtak többi részét az értelmiségiek és a régi jogon választók tették ki, városi hivatalnokok (19), tanítók, tanárok (13) stb.

Nyíregyházán, hasonlóan a megye hat választókerületéhez, június 15-én zajlott le a választás, Krajnyák János választási elnök megnyitója után Benczúr Miklós a választók előtt követül Haczell Mártont ajánlotta, s ezt a választók harsány éljenzése követte. Ugyanakkor Blahunka József vármegyei mérnök Jármly Menyhértet kívánta követül, de mielőtt valaki is a szavazásra tett volna javaslatot, Jármly Menyhért határozottan kinyilatkoztatta, hogy semmi esetre sem vállalja követséget, mire az összes választó ismét egyhangú éljenezéssel Haczell Márton mellett tette le voksát. Így 1848. június 15-én Nyíregyháza választói egyhangú közfelkiáltással Haczell Márton polgármestert küldték az első népképviselési országgyűlésbe.¹⁶

Haczell Márton (1790–1858), bátyja, Antal (1790–1868) postamester, a várossá váláskor a külső tanács tagja, 1850-től 1857-ig a város kinevezett polgármestere. Apjuk idős Haczell Márton Monokról került Nyíregyházára. Haczell Márton apja halálát követően jött haza Nyíregyházára 1848 elején, hogy átvegye az atyai birtok kezelését. Április 10-én jelentette ezt be a polgármesteri hivatalnak, ugyanakkor jelentős adományokat tett, nevezetesen a városi kórháznak 80, a kisdédóvónak 20, a tűzi pénztárnak 20 pengő forintokat. Lakosítását azonnal engedélyezik, letelepedését jóváhagyják, s 1848. május 25-én polgármesterré, június 15-én pedig képviselővé választják közfelkiáltással. Októberben Újvidéken van, Pétervárad kormánybiztosa. 1849. október 11-én Nyíregyházáról hurcolták el. Munkácson, majd a csehországi Josepfstadtban raboskodott, majd a közkegyelemmel szabadult 1856 nyarán. Elkobzott birtokait is visszakapta, az 1858-as végrendeletében vagyónát alapítvánnyá alakította, hogy a kamatokból verrokonainak két-két tanulni vágyó fiai részesüljenek. 1858. szeptember 10-én hunyt el, 1890-ben a város teret nevezett el a Haczell testvérekről.¹⁷

Az így megválasztott képviselő a június 23-i közgyűlésen jelentette be, hogy városi hivataláról lemond. Helyébe a közgyűlés közfelkiáltással Krajnyák Jánost választotta meg helyettes polgármesternek.¹⁸

Nyíregyháza város képviselőtestülete, bár hangsúlyozta, hogy az országgyűlésre nem ad utasítást megválasztott képviselőjének, de fontosnak tartotta, hogy Haczell Márton mindent kövessen el a város megváltkozásának állami kárpótlásáért. E célból a képviselőtestület bizottságot is létrehozott Galánffy János főbíró vezetésével Inczedy György, Haczell Antal, Krajnyák János, Kralovánszky András, Sulyán Ádám, Zsiska Mihály, Domján Sámuel, Suták Sámuel, Bartha Sámuel, Meskó Sámuel, Lakatos György, Krajczér János, Garai Mihály, Kralovánszky Gyula tiszti ügyész és Májerszky Lajos főjegyző tagokkal a kárpótlás módzatainak megtárgyalásáról. E reményében azonban a városnak csatlakoznia kellett, mert a szabadságharc kitörése után az államnak fontosabb feladatai lettek, a kiegyezés után pedig a törvényhozók úgy foglaltak állást, hogy állami kárpótlást csak az 1840 után megváltkozott községek és mezővárosok kaphatnak.¹⁹

16. Bene, 1994. 5-28.

17. Margócsy, 1995. 205-206.

18. SzSzBMÖL. V.B.132. jkv. 1848. jún. 23. 61. sz.

19. Takács, 1987. 108.

Az országgyűlésre küldött Haczell Márton képviselő mindezek mellett egy 10 pontba sűrített városi óhajításokat megfogalmazó listát is vitt magával Pestre. A jogegyenlőségről, a gyors és részrehajlatlan, nyilvános és esküdtszéki eljárással egybekötött igazságszolgáltatás, állami költségen megvalósuló népoktatás, igazságos közteherviselés mellett utolsónak hagyták a legfontosabb kívánságot, nevezetesen, hogy államköltségen épüljön ki a közlekedés, „Debrecen város Nyíregyházán keresztül Tokajjal és így Erdély a felvidékkel vasúttal köttessék össze.”²⁰

A nemzetiségi mozgalmak éleződése, s a magyar ezredek idegenből való hazavezénylésének bizonytalan kimenetele miatt május 16-án gróf Batthyány Lajos miniszterelnök és báró Baldacci Manó ezredes, az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke rendeletet bocsátott ki, melyben bejelentették, hogy a kormány a nemzetőrség mellé még egy tízezer főből álló „rendes nemzetőrséget”, a később általánosan elfogadott szóhasználattal élve, honvédséget szervez. A 10 zászlóaljából álló honvédsereg katonái 3 évi szolgálatra kötelezik el magukat, belépéskor 20 pengőforint foglалópénz üti a markukat, majd pedig rendes ellátmányért, zsoldért szolgálnak. Honvéd lehetett mindenki, aki 18. évét betöltötte, legalább az 5 láb 2 hüvelyk (163 cm) magasságot megűtötte, és ami nagy előny a nemzetőrséggel szemben, itt nem volt vagyoni cenzus, tehát a legszegényebbek is jelentkezhettek, sőt szolgálatukért díjat is kaptak. A 10. zászlóalj alakulási helyül Debrecen területét jelölte ki a kormány, toborzási területe Szabolcs, Szatmár, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegye, valamint a Hajdú-kerület volt. Hadfogadó kormányok működtek Debrecenben, Nagykállóban és Nagykárolyban.

A toborzásra Nyíregyházán a képviselőtestület Kováts Károly toborzó főtisztet és Kralovánszky Gyula segédtestületet bízta meg, s arról is döntöttek, hogy 50 önkéntes honvédnek a város állja a foglалópénzét. Ezt a számot néhány nap múlva 100-ra emelték fel. A megyei bizottmány és a városi képviselőtestület döntéseinek megfelelően a toborzás május 28-án, vasárnap kezdődött meg az evangélikus templom előtt, ahol hamarosan 99 ifjú jelentkezett önkéntesnek, bár amikor a következő hét elején fel kellett ülni a hadfogadó helyre – Nagykállóba – induló szekerekre, már kevesebb volt a jelentkező. Ettől függetlenül június közepére Nyíregyháza kiállotta a képviselőtestület által elhatározott száz újoncot. Az avatókönyvek tanúsága szerint azonban a város túl is teljesítette döntését, ugyanis a fent említett összeírásokban száznyolc önkéntes szerepel.²¹ A vármegye részéről a toborzással megbízott megyei küldöttség, élén Finta Márton táblabíró, jó szervezőkészségének köszönhetően a főváros után a 10. zászlóalj szervezése fejeződött be a leghamarabb, a Szemere Pál²² őrnagy parancsnoksága alatt álló 1367 fős zászlóaljba Szabolcs vármegye 623 önkéntest küldött.

A július 7-i közgyűlésen olvasták fel Haczell Márton Pesten kelt levelét, mely arról tudósított, hogy a vasútról folyó tárgyalások kedvezően haladnak, s ha a pálya Nyíregyházát is érinti, ehhez a város adna-e ingyen területet. A testület a határozatában meg volt arról győződve, hogy emelkedésének a vasút a legjobb előmozdítója, s mindent megtesz majd ezért, nevezetesen földet ad a közlekedőlől, vállalja a magánbirtokok kisajátítási költségeit, húszezer menendő napszámot is ajánl, amint az az augusztus 3-iki határozatból kitűnik.²³

20. Takács, 1987. 109.

21. SzSzbMÖL. IV. B. 103. 1. dob. Az első önkéntesek névsorát lásd a mellékletben,

22. Életrajzi adatait lásd: Bona, 2000. 652.

23. SzSzbMÖL. V.B.132. jkv. 1848. aug. 3.

Még a július 7-i közgyűlésen felmerült annak igénye, hogy a rendszeres postajáratokat sűríteni kell, mert a város (de az egész vármegye is) minden a fővárosban történt eseményről csak késve értesül. A felterjesztésre adott miniszteri választ az augusztus 4-i közgyűlésen ismertették. Klauzál Gábor miniszter közölte, hogy ezentúl Debrecen és Nyíregyháza között mindennap, Nyíregyháza és Kassa, valamint Nyíregyháza–Beregszász között hetente négyszer, Nyíregyháza és Nagykároly között pedig hetente öt postajáratot indítanak.

Mindezek mellett élte a város lakossága hétköznapi életét, folyt az aratás, a képviselőtestület új salétromszérűket jelölt ki a salétromtermelés fokozására, pártolólág küldték tovább Máramaros vármegyének azon indítványát, hogy a nádor a Galíciából engedély nélkül, elsősorban hazaszeretetének engedve hazatért Württemberg-huszárok Lenkey-századát „a hadi fegyelem súlya alól” felmentse,²⁴ gyűjtötték a haza oltárára szánt önkéntes fejjánlásokot, a puskaművesek, Ulmer János és Barta István megállás nélkül javították a mozgó nemzetőrség számára a begyűjtött lőfegyvereket, készítették hozzájuk a szuronyokat, a nemzetőröket a Mihály orosz nagyherceg nevét viselő 37. gyalogezredtől városba érkezett két császári-királyi altiszt, valamint Vietórisz Antal tanító képezte ki katonai szolgálatra.

A szerbek és horvátok lázadása miatt kiütött délvidéki kisháború kiterjedése miatt 1848. augusztus 13-án jelent meg Batthyány Lajos miniszterelnök rendelete egy olyan nemzetőrsegről, „... mely önkénytelen ajánlkozó, erős, egészséges egyénekből legyen alkotva, kik kötelezvék mindaddig, míg a harcz tart, vagy a haza szolgálatjokat igényelni fogja, a kormány rendelete alá helyezni magokat...”²⁵ Az önkéntes nemzetőrök kiállítására Finta Márton újoncozási biztos és társai a császári-királyi hadseregben szokásos újoncilleték-kivetési rendszert vezette be, 127 lélekre 2 újoncot számítottak, majd az önkéntesség elvét kissé megsértve, a kiállítandó újoncokat a megye településeire osztották szét. Ezek szerint Nyíregyháza illette a megye 214 009 lélek alapján kivetett 1050 újoncból Nyíregyházának a 18317 lakosa után 92 újoncot kellett adnia.²⁶ A városi képviselőtestület az augusztus 24-i ülésén foglalkozott az önkéntesek kiállításának kérdésével. Krajnyák János helyettes polgármester elnökletével Galánffy János, Haczell Antal, Kralovánszky András, Kováts Károly, Pásztor János, Meskó Pál, Soltész József, Takács Alajos, Nikelszky Mátyás, Bogár András, Vad András, Huszák Imre, Gyürky Sándor, Krajetz János, Lakatos György, Kováts Ferenc, Kómíves Károly, Domján Sámuel és Vidliczkay József tagokból álló bizottságot küldték ki a kérdés megoldására. A bizottság javaslatára a szeptember 4-i testületi ülésen elhatározták, hogy az önkéntesek is 20 forint „felcsapó pénzt” kapnak, 5 forintot felesketésükkor, a többit, a dolmány árának levonása után, később. Szeptember 6-án a városban is megkezdődött a toborzás, az önkéntesek felfogadása, beöltöztetése, egyes felszerelési cikkek kiosztása. A jó szervezés eredményeként pár nap alatt Kállóban volt a 92 önkéntes, kik közül egyet, Kandel Ferencet apja Kandel Kristóf teljesen felszerelve vitt be Kállóba. Nevüket a hála emlékéül a képviselőtestület jegyzőkönyvében is megörökítették. Ugyanazon a napon, a szeptember 14-i közgyűlésen a 91 önkéntes kiállításának költségeit, melyet nagyjából 12 ezer váltóforintra becsültek, szétosztották a lakosság között úgy, hogy egy kötélalja föld után 2 pengőforintot, egy ház után 40 krajcárt, egy nyilas szülő után 30 krajcárt, egy nyilas kertre 10 krajcárt kellett fizetni, míg a

24. SzSzBMÖL. V.A.101. jkv. 1848. júl. 23. 45. sz.

25. SzSzBMÖL. IV.B.102. 48. cs. 1121. sz. 1848. 782. sz. miniszterelnöki rendelet

26. SzSzBMÖL. IV.B.102. 48. cs. 1121 db. 1848.

gyógyszerészek 4 pengőforintot, a kereskedők és iparosok pedig 1-1 pengőforintot fizettek be a város kasszájába. A Kállóba bevitt önkéntesek közül ötöt, Benczúr Lajost, Farbaký Lőrincet, Kralovánszky Lászlót, Nagy Antalt és Velencei Gyulát az altisztek közé ajánlotta a város. Kralovánszky Gyula századosi ranggal az egyik század parancsnoka lett a hat századból álló zászlóaljban. A főispán felesége, gróf Dégenfeld Imréné által adományozott zászlójukat szeptember 10-én szentelték fel Nagykállóban, 16-án pedig az alakulat áttelepült Nyíregyházára. Itt fejezték be szervezésüket, s innen indultak szekereken szeptember 22-én Szolnokra, majd Pestre. Ez a zászlóalj lett később honvéd zászlóaljja alakulva a híres szabolcsi 48. zászlóalj, mely a szabadságharc minden nagyobb csatájában részt vett, zászlója és számos katonája kitüntetésekkel szerezve, Komárom várában fejezte be a szabadságharcot 1849. október elején.²⁷

1848. szeptember elején újra a honvédség ügye került az események homlokterébe. Az országgyűlésen 1848. augusztus 23-án véglegesített véderő törvény alapján kiállítandó 42 ezer újonc ügyében a megyei Kormányzó Választmány szeptember 4-én 19 küldöttséget küldött ki, kiknek egy hét alatt kellett a vármegyében összeírni és megvizsgálni a katonaköteles ifjakat. A 19-22 éves katonakötelesekből akkor a vármegyére a szokásban lévő kulcs szerint (127 lélekre 2 újonc) 3741 katonát kellett kiállítani akár sorshúzással, akár toborzással, a lényeg, hogy minél előbb! Ezt a munkát is a Finta Márton vezette újoncozási küldöttség végezte, melynek tagjai a megye települései szerint osztották el az illetéket, s így Nyíregyházára akkor 221 újonc jutott.²⁸ A 19 bizottság közül Nyíregyházán Répássy János, Galánffy János és Frank Antal orvos tevékenykedett.²⁹

A 221 újonc kiállítása előbb toborzással történt, Maurer Károly toborzó biztos vezetésével és irányításával.

Az országra leselkedő veszélyek, a gyorsabb cselekvés érdekében 1848. szeptember 30-án a képviselőtestület saját kebeléből egy szűkebb választmányt, a város Közbátorsági választmányát alakította meg Krajnyák János helyettes polgármester elnökletével és Galánffy János, Kralovánszky András, Haczell Antal, Perger János, Kováts Ferenc, Domján Sámuel, Kováts Károly, Juhász Mihály, Szekeres János, Sulyán János, Benczúr János és Benczúr Miklós tagokkal. A későbbi sorozásokban, a hadügyeket érintő kérdésekben már az ő közbejöttükkel történtek a döntések. Az október 20-án elrendelt sorozás után, mely megengedte a helyettesek állítását is, a város 1849 tavaszára teljesítette a rá kirótt újoncjutalékot. Az avatójegyzékek 150 újonc nevét örökítették meg.³⁰

Ezeket az újoncokat – a felsőbb rendeletek értelmében – a Bocskai csapathoz, a 9. huszárezredhez, a Debrecenben szerveződő 28., illetve a nyíregyházi 43. zászlóaljához vezényelték.

1848. október 1-jén a nyíregyházi két nemzetőr század is megválasztotta kapitányait Kralovánszky András és Domján Sámuel személyében.³¹

Öt nap múlva a város Közbátorsági Választmánya 16 fős vadászcsapat felszereléséről és elindításáról döntött. Az október 8-án kiindult csapatot Kováts Ferenc képviselő vezette, s közülük tízen részt vettek a schwechati csatában is. Az elvonuló csapat tagjai között volt Bartha József, Benczúr Miklós, Bodnár István, Eötvös

27. A 48. zászlóalj részletes történetét lásd: Kedves, 2002.

28. SzSzbMÖL. IV.B.103. 1. dob.

29. SzSzbMÖL. IV.B.102. jkv. 1848. szept. 4. 729. sz.

30. A névsort lásd a mellékletben

31. SzSzbMÖL. V.B.133. 3. dob.

István, Homolay Sámuel, Kováts Péter, Kralovánszky Mór, Lovas Károly, Markó István, Mató András, Noszák József, Palicz Mihály, Pásztor János, Petrasovits Mihály és ifj. Puchy Pál.

A városi bevételek fokozására a képviselőtestület ősszel megkezdte a gyepföldek kiosztását, hogy még lehessen szántani és vetni. A földeket minőségük szerint négy osztályba sorolták, s holdanként az 5 váltó forint 24 krajcáros I. osztályú földtől a 4, illetve 3 forint 24 krajcáros III. osztályúig osztották azzal, hogy a IV. osztályú föld árát a kiosztó bizottság szabja majd meg.

A november 21-i közgyűlésen Krajnyák János helyettes polgármester jelentette be, hogy addig 2147 hold gyepföldet osztottak ki, melyből a városnak 7783 váltóforint 30 krajcáros bevétele lett. A földek osztását azután 1849 tavaszán is folytatták.

Október közepén értesült a város arról, hogy volt polgármesterüket, Haczell Márton országgyűlési képviselőt az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke, Kossuth Lajos kormánybiztossá nevezte ki, s Péterváradra küldte azzal a megbízatással, hogy az erődöt és a helyőrséget a magyar kormány számára biztosítsa. Feladatának Haczell Márton sikerrel tett eleget.

Időközben a városban összeírt és felállított mozgó nemzetőrségre is szükség lett a nemzetiségek lakta vidékeken kiűtött zavargások lecsendesítésére Máramaros vármegyében, Észak-Erdélyben. 1848 októberében Mihályi Gábor máramarosi kormánybiztos megsegítésére küldtek Szabolcs vármegyéből két nemzetőr századot, melyekben nyíregyháziak is szolgáltak. Váltásukra hat hét múlva került sor. A képviselőtestület jegyzőkönyv november 28-i bejegyzéséből tudjuk, hogy az elvonuló nemzetőrség parancsnokságát Kralovánszky András tanácsnok vállalta, s már el is indult a csapattal, tanácsnoki helyét helyettesként Juhász Mihály képviselő foglalta el. Kralovánszky András nemzetőreivel 1849. február közepén tért vissza Nyíregyházára. Továbbra is részt vett a nemzetőrség körüli munkákban, 1849. június 4-én helyettes őrnagyból valóságos őrnaggyá léptették elő május 16-tól számítandó ranggal. A Kralovánszkyknál maradvá szinte egyedülálló az országban, hogy a haza védelmére apa és hat fia egyszerre fogott fegyvert. Ismerkedjünk meg röviden életútjukkal, sorsukkal! A család városi és vármegyei tekintélyét az apa, Kralovánszky András teremtette meg. Református nemesi családban született az 1780-as évek közepén, de hogy hol, azt nem tudjuk. Fiatalon katonának állt a császári-királyi 6. (Württemberg) huszárezredbe, ahol őrmesteri rangot ért el. Huszonévesen vett részt a napóleoni háborúban, azok végével Kralovánszky őrmester egy beszállásolás alkalmával került Nyíregyházára. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével, Kováts Annával, s átgondolva helyzetét, egy katona előlépési lehetőségeit békeidőben, inkább kilépett a hadseregből és városi szolgálatba lépett. Házasságukból hat élő fiúgyermek született, s e nagy család eltartása igen kitartó munkát követelt. Becsületes jelleme, szorgalma révén 1838-ban már Nyíregyháza főbírájává választották, s ezt a hivatalt 1844-ig, másodszor pedig 1846 és 1848 között töltötte be. A pesti forradalom győzelme után, az 1848. március 21-én Nagykállóban a nemzetőrség szervezésére választott állandó vármegyei bizottmányban természetesen ott találjuk Kralovánszky Andrást, hiszen mint volt huszárőrmester, katonai tapasztalataira, szervezőképességére mindenképpen számított a vármegye. A megyei feladatok mellett Nyíregyháza közéletében még fontosabb feladatok vártak a volt főbíróra. 1848 tavaszán a város újonnan választott tisztikarában a család négy tagját is ott találjuk, az apa tanácsnok, Mór fia másodjegyző, Gyula tiszti ügyész, Lajos pedig képviselőtestületi tag.

Nyíregyházát ugyan elkerülték a hadi események, nagy csaták, ütközetek nem zajlottak a környéken, de a honvédelem segítésében, önkéntesek toborzásával, a csapatok élelemmel, felszereléssel, fegyverzettel, lóval való ellátásában a város erőn felül vette ki a részét. A honvédelemmel kapcsolatos ügyek intézésekor szinte mindenütt találkozunk Kralovánszky András nevével. Tagja a nyíregyházi Közbátorsági Választmánynak, részt vett annak a vármegyei bizottságnak a munkájában is, amelyiknek az volt a feladata, hogy a megyére kirótt újoncilletéket a települések között elossza, de ott volt mint bizottsági tag 1848. szeptember elején Tiszabüdön és Szentmihályon, hogy a kiállított újoncokat megvizsgálja, alkalmasak-e a szolgálatra. 1848. őszén a vármegye egy nemzetőr alakulatát a Szatmár és Máramaros vármegyei román nemzetiségi mozgalmak lecsendesítésére és a fontos közlekedési utak biztosítására rendelte, s amikor azok szolgálata letelt, a váltást az akkor már 63 éves Kralovánszky András mint az új parancsnok vezette fel, s teljesített ott több mint két és fél hónapon át szolgálatot egyben mint a Budfalván lévő tábor helyettes parancsnoka. Az akkori viszonyokat, a szabolcsi nemzetőrök helyzetét igen szépen példázza Kralovánszky András egyik jelentése, melyet Péchy László első alispánhoz küldött 1848. december 5-én: „Van szerencsém jelenteni, hogy Madáról 202 embert Kelemen Ferenc százados vezérlete alatt Nagybánya felé elküldtem. A hátra lévő felmaradt 470 főből álló csapatból 3 századot formáltam, és az egész csapattal szerencsésen Szigetre (Máramarossziget – B. J.) megérkeztem. Ahon is kormánybiztos Mihálik Gábor (Mihályi Gábor Máramaros vármegye másod alispánja – B. J.) úrnál magamat bejelentvén, azon rendeletet kaptam, hogy csapatommal azonnal Budfalvai táborba induljak, mit is teljesítettem. Ide étszakának idején, sárba, esőbe megérkezvén. Itten Várady Gábor urat, mint főparancsnokot a Máramarosi őrsereggel találtam... A szolgálat itten nagyon nagy, mind 24 órára 100 ember kint van szabad ég alatt a forposztokon. Az életmód itten rossz, mert pénzért sem lehet kapni a szükségeseket. De katonának mindent el kell szenvedni haza javáért... Ma ment Budfalváról 200 ember fejszékkel a kapniki utat bevágni, és torlaszokkal ellátni. Ezek biztosítására adtam 42 fegyveres embert, és így nekem csak 38 fegyveres ember maradt. Bezzeg megjárók, ha az ellenség rám üt. Szigeten csak 59 puskát vettem át a mieinktől, többet nem kaphattam. Nagyon kérem Alispány Urat, méltóztasson hatalmas rendelést tenni és a hátra maradt 130 embert fegyverrel ellátva mentől előbb utánam küldeni...” A jelentésben említett kapniki út kötötte össze Máramaros vármegyét Szatmárral és Belső-Szolnokkal, ennek biztosítása életfontosságú volt. Ezt a munkát kitűnően oldotta meg az öreg Kralovánszky zászlóaljja, melyben az egyik századparancsnoka Móric fia volt. A hathetes szolgálat 1849. január közepén letelt, de a vármegye utasítására még további egy bő hónapig maradt ott az alakulat, s Kralovánszky András tekintélyének, humánus bánásmódjának köszönhetően a legénység elégedetlenségét hamar sikerült lecsendesíteni. Február közepén tért vissza a nemzetőrség Szabolcs vármegyébe, Kralovánszky András kapitányra, majd őrnagyra pedig újabb feladatok vártak. 1849 nyarán a rakamazi táborból próbálta meg nemzetőreivel a Tokaj felől átkelő orosz cári csapatokat feltartóztatni – sikertelenül. Így aztán Móric fiával gerillacsapatot szervezve nyugtalanította, támadta az oroszokat Nyíregyháza környékén. Egy későbbi feljegyzés szerint: „amikor az orosz cár seregei visszanyomták Kralovánszkyékat Nyíregyháza felé, Kralovánszky félre verette a város harangjait, hogy mindenki fogjon fegyvert, hogy megállíthassák a hömpölyögvé előrenyomuló orosz seregeket. Sajnos Nyíregyházán, sőt a megyében sem talált fegyverfogható

embert, hiszen már réges-régen harcoltak azok a lángban álló ország minden részén. Vagy 300 embert szedett össze. Ezeknek sem volt fegyverük. Ennyivel a sok ezres létszámú oroszokkal szembeszállni értelmetlen lett volna. Így azután az öregúr Móricz fiával és a parányi csapattal Nyírbátorba húzódott vissza a cári csapatok elől. Innen kezdte meg harcát szabadcsapatával. Hol itt, hol ott bukkant fel és csapott le az ellenségre.” Személyes példamutatása, hősies magatartása miatt a város minden lakója tisztelte és becsülte. A szabadságharc leverése után gazdálkodott. 16 év múlva, 1865. május 23-án, 78 éves korában hunyt el. Temetése napján az akkor itt állomásozó császári-királyi dragonyosok is kivonultak, s háromszoros sortűzzel búcsúztatták a huszárörmesterből lett nemzetőr őrnagyot.

Fiai közül hárman a honvédseregben, hárman pedig a nemzetőrségnél teljesítettek szolgálatot. A legidősebb fiú, Lajos (1814–1855) közmunka felügyelő és városi képviselőtestületi tag volt. Nemzetőr századossá választották, de szolgálati helyéről nem maradtak fenn adatok. Viszonylag korán, 41 évesen halt meg 1855-ben.

Öccse, Frigyes (1816–1879) jogot végzett, ügyvédi gyakorlatot folytatott Nyíregyházán. 1848. március 20-án hét társával együtt nyújtott be kérelmet a város tanácsához, hogy a márciusi forradalom győzelmét méltóképpen, diszkivilágítással ünnepelje meg Nyíregyháza és kérje a tanács azt is, hogy legyen képviselte a megyegyűlésen. 1848 nyarán az önkéntes zászlóaljba toborozták, saját költségén készítette el felszerelését, beállt a zászlóaljba. Főhadnagyi rangot kapva egy szakaszt vezetett. Az ozorai győzelem után a horvát foglyokat kísérte fel a fővárosba, s ott érte az új szolgálati helyre való kinevezése, a Nyíregyházán akkor szerveződő 43. honvédszászlóaljba vezényelték. E zászlóaljban lett december 16-tól százados és századparancsnok. A gyengén felszerelt, kevés tiszttel ellátott zászlóalj 1849. január 4-én a Kassa alatti csatában megfutott, s a hazaszökött honvédek összegyűjtésére Kralovánszky Frigyeset rendelték haza Nyíregyházára. Munkáját ugyan elkezdte, de 1849. január végén megbetegedett, felgyógyulása után Nyíregyházán helyettes térparancsnok, majd az itteni szállítóház parancsnoka lett. 1867-ben az elsők között lépett be a frissen alakult vármegyei honvédegyületbe, később a vármegye csendbiztosa.

A harmadik fiú, Kralovánszky Gyula (1818–1878) 1848-ban éppen 30 éves, okleveles ügyvéd, városi tiszti ügyész. Ő is az önkéntes zászlóaljban, a később legendás hírű szabolcsi 48. honvédszászlóaljban kezdte katonai pályafutását egyből századparancsnokként századosi rangban. Részt vett zászlóalja minden nagy csatájában, s bátor magaviseletét értékelve Buda vára bevétele után az akkor szerveződő miskolci 96. honvédszászlóaljhoz helyezték át, hogy ott erősítse a vitézi szellemet. Új állomáshelyét 1849. június 16-án foglalta el, addig a Tótmegyeren felállított táborig parancsnoka volt, ahol nagy számban kezelték a 48. honvédszászlóalj kolerás betegeit. A szabadságharc leverése után mindenkitől félrevonulva gazdálkodott, míg 1861-ben Nyíregyháza városa főkapitányává nem választotta. Ezt a tisztségét haláláig töltötte be.

Öccsük, Kralovánszky Gusztáv (1820–1849) szintén önként jelentkezett a nemzetőrségbe, ahol századossá választották. Részt vett az apja által vezetett nemzetőrszászlóalj rendbiztosító szolgálatában, ahol úgy meghűlt, hogy 1849. január elején, 29 évesen elhunyt.

Kralovánszky Mór (1822–1892), az ötödik fiú a nemzetőrség szervezése mellett 1848 őszén a Nyíregyházán megalakított önkéntes vadászcsapatba is jelentkezett és részt vett a schwechati csatában, majd onnan hazatérve szintén az apja parancs-

noksága alatt álló zászlóaljban volt százados, századparancsnok. Végig apja mellett szolgált a szabadságharc bukásáig. 1867-ben a város főügyésztévé választották.

A legkisebb fiú, az 1848-ban 21 éves mérnök gyakornok, László (1827–1887) is az önkéntes nemzetőr zászlóaljban kezdte katonai pályafutását közlegényként. Szabolcs vármegye már az október 7-én a hadügyminisztériumhoz írt beadványában a tisztek közé ajánlotta. November 11-én őrmester az akkor honvédszászlóaljja átszervezett alakulatban, 1849. február 1-jétől hadnagy ugyanott. Budavár ostroma után a Bocskai szabadcsapatból szervezett 52. honvédszászlóaljhoz helyezték át főhadnagynak, később századparancsnok, 1849. június elejétől százados. 1849. július 11-én előjárói betegsége miatt ő vezényelte a zászlóaljat a Komárom környéki harcokban. Komáromból menlevéllel érkezett haza, s később aktív szerepet játszott a Szabolcsmegyei Honvédegylet működésében. 1861 és 1872 között a Nyíregyháza tiszti gyámja. Az ő érdeme, hogy az 1885-ben lejegyzett visszaemlékezésével a család és tagjainak tettei fennmaradtak.³²

November elején a Nyíregyházára összevont megyei 1. nemzetőr zászlóalj – csökkentett létszámmal – Eötvös György őrnagy parancsnoksága alatt Erdélybe indult az ottani nemzetiségi mozgalmak lecsendesítésére. Kolozsvárról azonban, míg a parancsnok az időközben elmaradt haditanácsra a városba ment, a zászlóalj a bihari és Hajdú-kerületi nemzetőrökkel együtt megfutott és hazáig meg sem állt.³³

Az 1848 őszen folyó honvédtoborzás sikerére jellemző példa, hogy novemberben ismét annyi főlős számú újonc volt a nyíregyházi újonctelepen, hogy megalakítható lett a 43. honvédszászlóalj. Katona elegendő volt, de fegyverzettel való ellátásukban nagy hiányosságok mutatkoztak, hiszen csak lándzsákkal voltak felfegyverezve.

December 19-én ismertették Bem tábornok levelét, melyben elrendelte, hogy a nyíregyházi újoncokat azonnal küldesse a város Szatmárnémetibe. Erre viszont a közgyűlés azt válaszolta, hogy a városban felállított 43. honvéd zászlóaljat időközben Kossuth Lajos mint az OHB elnöke december 14-én a miskolci táborba rendelte, a Felvidékre betört gróf Franz Schlick császári-királyi altábornagy elleni sereg erősítésére.³⁴ A december 16-án elvonult zászlóaljba 1118 embert osztottak be.³⁵ A csapat tűzkeresztsége szegyenletesre sikerült, az 1849. január 4-i kassai csatában a gyakorlatlan, rosszul felszerelt honvédek megfutottak, nagy részük Nyíregyházára hazaszökött. Kossuth 1849. január 11-én utasította gróf Dégenfeld Imre főispánt, hogy a legerélyesebben járjon el, a katonákat szedesse össze és miskolci táborba szállíttassa vissza.³⁶ Később a zászlóalj igen megemberelte magát, a január 23-i bodrogkeresztúri csatában kiérdemelte Szemere Bertalan felső-magyarországi kormánybiztos elismerését, mely dicséret Kossuth utasítására a hivatalos lapban, a Közlönyben is megjelent.

1849. január 16-án Kossuth Lajos Bónis Sámuel kormánybiztossá nevezte ki Szabolcs megyébe. Másnap utazott Bónis állomáshelyére, Nyíregyházára, ahol gőzerővel látott munkájához. Bónis Sámuel neve nem ismeretlen a nyíregyháziak előtt, az utolsó rendi országgyűlésen Szabolcs vármegye egyik követe volt, s az ő hathatós közbenjárására kapta meg Nyíregyháza 1848-ban az önálló képviselőválasztó kerületet. Bónis Sámuel január 18-án jelentette Kossuthnak Nyíregyházáról, hogy

32. Bene, 2003. 99–101.

33. László, 2000. 264–265., illetve: Magyar Országos Levéltár Hadügyminisztériumi általános iratok H.75. 1848. 96. sz.

34. Kossuth, 1952. 739.

35. Kedves, 1998. 149.

36. Kossuth, 1953. 94–95.

300 beteget ellátó katonai kórház felállítására tett intézkedéseket, tartalékmagtárat szervezett, lovakat vásárolt a január 4-i kassai csatában magát kitüntetett, s most a városban pihenő Wladyslaw Tchórnicki³⁷ lengyel dzsidás alezredes 200 fős csapatának. A lengyelek március elején hagyták el a várost.

1849. március 3-án a közgyűlésben elhatározták, hogy a város két végén, a megnövekedett és nehezen ellenőrizhető forgalom miatt az országos utak mentén, tehát a Tokaji és a Kállói utca végén egy-egy útlelvizsgálót állítanak, kiknek fizetése havonta 5 ezüst forint és egy font gyertya. A Kállói utcán Szakkadics Ferencet, a Tokaji utca végére pedig Kovács Józsefet fogadták fel.

1849-ben „... Március 15-e ez évben oly fénynyel és lelkesedéssel ünnepeltett meg Nyíregyházán, minővel sem azelőtt, sem azóta soha. – A templomokban, tornyokon, köz és magán épületeken nemzeti zászlók lobogtak. Az ünnepély isteni tisztelettel kezdődött, a templomokba nem fért be a lelkesült, kokárdás közönség, a lelképásztorok gyűjtő szónoklatokat tartottak, a nemzetőrök, sorhadi csapatok katonai díszben kiállítottak, örömríadal, lelkes 'éljenzések' között hullámozott a lelkesült közönség, – a mozsarak, és egy kétfontos ágyuk folytonos dörgése között ünnepelte Nyíregyháza közönsége az isteni eszmék diadalának eleven emlékezetét.

Hasonló ünnepélyességgel között hirdettetett ki május 6-án a 'függetlenségi nyilatkozat'. A templomok megteltek ismét, az úr szolgálai lelkesítették a népet, népgyűlés tartatott, hol a sok ezerre menő népnek a függetlenségi nyilatkozat megmagyaráztatott.” – olvashatjuk Lukács Ödönnek, a város első történetírójának könyvében.³⁸

1849. március 26-án küldte meg Szemere Bertalan Bónis Sámuelnek a Felső-Magyarországi Védereg felállításának tervét, mely szerint a 3000 fős védereg feladata, hogy otthonában harcolva (tehát területvédelmet ellátva), rejtett utakon közlekedve állandóan zaklassa az ellenséget. Április 24-én már 380 főből állt az alakulat, élén Benczúr Miklós vezérkapitánnyal (százados). Később belőlük szervezték a 139. honvédszászlóaljat.

1849. április 2-án Krajnyák János helyettes polgármester elhunyt, az április 5-i közgyűlésen Nádasy Sámuel 24, Domján Sámuel 11 szavazatával szemben Sztruhár (később Báthy) Károlyt 28 szavazattal választották meg Nyíregyháza helyettes polgármesterévé.

1849. április 24-én az országgyűlés újabb 50 ezer újoncot ajánlott meg, s ebből Szabolcs vármegyére 867 fő jutott, kiket május 15-től már be lehetett küldeni a nyíregyházi újonctelepre. Ugyanazon a napon kezdte meg munkáját a városban a tartalék parancsnokság (újonctelep) Zsámbokréty János³⁹ őrnagy, majd Mezőssy Menyhért⁴⁰ százados parancsnoksága alatt. 1849. május 2-án a vármegyei újoncozási bizottság elosztotta a települések között a 868-ra növekedett létszámot, ebből Nyíregyházának 74-et kellett kiállítania. E kötelezettségének a város 1849. június végére eleget is tett, bár az avatókönyvek csak 40 újonc nevét örökítették meg.⁴¹

1849. június 18-án kormányzói hivatal katonai osztálya jelentette a hadügyminisztériumnak, hogy a nyíregyházi újonctelep parancsnokának, Zsámbokréty

37. Életrajzi adatait lásd: Kovács, 2007. 504–505.

38. Lukács, 1886. 283–284.

39. Életrajzi adatait lásd: Bona, 2000. 734.

40. Bona, 1988. 407.

41. SzSzBMÖL. IV.B.102. 49. csomó 367. szám 1849., ill. IV. B. 103. 1. dob. Névsorukat lásd a mellékletben!

őrnagynak június 9-én kelt jelentése szerint a nyíregyházi újonctelepen 1043 beosztatlan újonc van, kiknek egyharmadát már fel is szerelték.⁴²

Egy hét múlva, június 25-én, majd két nappal később ismét meghirdették a megyében az orosz betörés hírére az általános népfelkelést, s annak keretében a dadai járás nemzetőreit Rakamaznál rendelték a Tisza védelmére. A beözönlő orosz seregeket, közöttük a Cseodajev altábornagy parancsnoksága alatt álló IV. hadtestet megállítani nem lehetett, az oroszok július első napjaiban érték el Nyíregyházát, majd a város élelmiszerkészletének teljes kifosztása és a 300 kolerás katona hátrahagyása után július 12-én ismét Tokajnál elhagyták a megyét és csatlakoztak a Mezőkövesdnél álló főserceghez. A kifejezetten élelemszerzésre kiküldött hadtest kétszer is végigrabolta a várost június 29. és július 9. között, tetemes károkat okozva a lakosságnak.

A július 16-i közgyűlés Betnarek Julius orosz születésű könyvkötő segédet, aki az oroszok ittlétekor mint tolmács nagy szolgálatokat tett, 10 pengőforint jutalomban részesítette. Ez a közgyűlés sok fontos ügyben hozott döntést. Úgy ítélték meg, hogy az epemirigy (a kolera) azért is vitt el sok embert, mert a városban kevés az orvos. Ezért az itt működő Nerodolik nevű orvost 1 pengőforint napidíjjal felfogadták. Ez a közgyűlés mondta ki, hogy augusztus 1-jéig jelezze a lakosság mindazon károkat, melyeket az orosz sereg okozott, hogy azokat feljegyezve próbáljanak valamit tenni a kártérítés ügyében. Ekkor már tudott dolog volt, hogy az orosz sereg első átvonulásakor kiszolgáltattott 60 ökör és az élelem árát részben már megtérítették, de a második ittlétükkor nyugta ellenében elvitt 78 ökör árát, valamint a lakosság tanyáin és szőlőiben tett tetemes károkat még nem rendezték. Ezek összeírására küldte ki a képviselőtestület Domján Sámuel, Rákosi Mihályt, Grenerczy Jánost és Draskóczi Jánost. Döntöttek arról is, hogy azok a hivatalnokok, akik az oroszok közeledtére a városból elmenekültek, írásban adjanak magyarázatot tettükre. Az itthon maradt vezetők pedig önfeláldozóan, bátorsággal léptek fel a rabló, fosztogató oroszokkal szemben, a város polgárainak, javainak megvédelmezésére. Lukács Ödön hálás elismeréssel név szerint is felsorolta őket: Sztruhár (Báthy) Károly helyettes polgármester, Haczell Antal, Nádasy Sámuel helyettes főbíró, Domján Sámuel tanácsnok, Soltész József főjegyző és Sulyán János kapitány nevét említve.⁴³

Az oroszok által behurcolt kolera nem kímélte a város lakosságát sem. Az iratok között fennmaradtak Farbaký Dániel evangélikus és Répásy András ó hitű (görög katolikus) lelkész jelentései egyházközsegeik kolerában elhalt tagjairól. Ezek szerint július 3. és 22. között az evangélikus egyházban 150 személy (81 férfi és 69 nő), az ó hitűek között 9 férfi és 4 nő esett áldozatul az epemirigynek. Azt is tudjuk, hogy a római katolikus egyház ugyanebben az időben 43 kolerában elhunyt hívét gyászolta.

1849. július végén minden mozdítható erőt a Tisza védelmére rendelt a katonai parancsnokság. A nyíregyházi nemzetőrök Kralovánszky András őrnagy parancsnoksága alatt ismét a Rakamazra vonultak. Július utolsó napjaiban már a magyar seregek jártak ezen a vidéken, július 30-án Görgey Artúr tábornok jött a városba, s másnap innen indult tovább, serege azonban a kolera miatt a városon kívül vert tanyát.

42. Kossuth, 1955. 546.

43. Lukács, 1886. 286.

1849. augusztus 2-án ismét megjelentek az orosz felderítők, majd a főcsapat Nyíregyházán. Augusztus 13-án hagyták el a várost, s Debrecen felé vonultak el, a még megmaradt élelmet felpakolva. Nyíregyháza megpróbáltatásai ezzel még nem értek véget, mert amikor az orosz seregek 1849. augusztus végén kivonultak az országból, megint csak Nyíregyházán keresztül közelítették meg a tokaji átke-lő helyet. Az okozott károk megtérítésére még sokáig kellett kilincselnie a város előljáróságának.

Augusztus 28-án a város feliratot szerkesztett az orosz seregek főparancsnoká-nak, Paszkijevis hercegnek a károk megtérítésére. Korábban, augusztus 17-én a tanács már elrendelte, hogy Domján Sámuel tanácsnok és Schmal Károly polgár Debrecenbe utazzanak gróf Zichy Ferenc teljhatalmú királyi biztoshoz, az orosz seregeknek kiszolgáltatott élelmiszerekről szóló számadással, hogy valamiféle fi-zetést nyerjen a város.

Ősszel pedig jött az új berendezkedés, a megtorlás, Haczell Márton polgármester, Domján Sámuel tanácsnok letartóztatása, börtönbe vetése, a képviselő testület feloszlata-sa, új hivatalnokok kinevezése, s a kivívott szabadság vívmányainak sárba tiprása.

A városban kétszer is átvonuló orosz katonaság élelmezésére a város 100 ökröt adott át Versbach főhadnagynak. Ebből 49-t levágtak, kettőt elhajtottak. Ugyanúgy, mint a másik 49-et, melyeket Debrecenben adták át. A városnak az orosz meg-szállás 41.819 pengőforint 14 krajcárba került, Galánffy Dániel számvevő 1852-es számításai szerint, ebből eddig 8797 pengőforint. 44 krajcárt térítettek meg.⁴⁴

Mellékletek

I.

Az 1848. május-júniusban az elsők között önként jelentkezett 108 nyíregyházi honvéd névsora:

1848. május 28. Répásy Sándor

Május 29. Pájer Sámuel

Június 11. Tóth János, Horváth János, Nagy István, Simon Lőrinc, Galajda János, Kováts János, Pallay György, Hrints János, Szüts Dániel, Gyémánty József, Tiber Ferenc, Juratsek Dániel, Nagy László, Eröss János, Szkita Miklós, Fülöp József, Kalianka Márton, Nyáry Mátyás, Koritsányi János, Mérky József, Román Mihály, Szlávik Péter, Szabó János, Pribihnetzky Mihály, Belánszky József, Csemán János, Zlovenszky József, Orosz János, Kerekes János, Kobák János, Kvajtsó János, Krasznay Péter, Szüts József, Arnyos János, Gubtsa János, Cservenyak Ferenc, Mihál János, Zelenyak János, Iltsik Mihály, Szakáts János, Reinharter János, Káplán János, Gerba Gábor, Misuta Mihály, Kováts András, Ondra Mihály, Gitzey Károly, Majoros János, Biró Alajos, Magyar Pál, Kanász György, Rippel János, Koda János, Kiss János, Frisch János, Moravitz András, Osváth István, Szvoren József, Bene János, Kupits András, Szafkó György, Csabola László, Fischer Albert, Németh János, Kováts Márton, Petes Mihály, Balina Márton, Nagy János, Gerbár Ádám, Hirko György, Ormos Imre, Lauf Jakob, Hostisotzky Kováts Mihály, Hlebus György, Polatsek János, Pataky János

Június 15. Török Bálint, Jakab Mihály, Apagyi János, Zsigó István, Csurka János, Papp András, Krisán János, Flesár Antal

Június 16. Szebenyi Miklós, Krausz Jákob, Vékony Antal, Trótsányi György, Magos György, Klinger György, Hován István, Zakorovszky Albert, Varga János, Tamásy Ferenc, Misura József, Csemán Tamás, Szegedy József, Jantsko János, Kriváts Pál, Osváth János, Podretzky Pál, Bene József, Izsoren József, Csabak László, Kurbita András,

Június 24. Racskó Pál

II.

Az 1848. szeptember 19. és 1849. március 3. között besorozott 150 nyíregyházi újonc névsora:

1848. szeptember 19. Kováts András, Bárdi József

Szeptember 21. Jancsurák András

Szeptember 24. Merkóczki Mihály, Vitál Ádám, Andrasóczki Tamás, Kunai György, Kováts Mihály, Kassai József, Soltész János

44. SzSzBMÖL. V.B.142. 8/a. Közigazgatási tanácsülési jegyzőkönyv 1852. nov. 23. 1163. sz.

- Szeptember 25.** Kresztyankó Mihály, Kotsits István, Palicz István, Varga János, Machnyik József, Czinkóczi András, Szabó János, Csengeri Mihály
- Szeptember 29.** Ulmer József, Bencs Mátyás, Gala Márton
- Október 2.** Mráz János, Bogár György, Vreska György, Szkokni Pál, Krupka János, Báron Tamás, Resei János, Kazár János, Gutyán András, Boczkó János, Andrekovits Dániel, Orosz Mihály, Zajác János, Henzsel János, Figura János, Hrabusiczki János, Karasz Mihály, Nyíregyházi Vince, Dobránszki János, Gyurján Pál, Bogár András, Sramkó András
- Október 4.** Terkely Mihály, Korponai András
- Október 6.** Angus János
- Október 8.** Jaskó János, Ivankó András, Sztreborni István, Antal Mihály, Szirotka Pál, Bogár József, Vitál Dániel, Czinkóczi András
- Október 15.** Juhász Kálmán, Juhász Albert
- Október 16.** Drenyószki János, Horog János, Kolimár János, Pozor András, Makranczi András, Gombár József, Gyiskó Lukács, Nagy András, Tokár György
- Október 17.** Fejér János
- Október 20.** Cserrege András
- Október 22.** Jaczka János, Megyesi József, Péter János, Kohut János, Áts György, Ferkó János, Tomasószki János, Gerbár András, Partitska Mihály, Dankó Ferenc, Novák András, Mató János, Palicz János, Vitóczki Pál, Szkokni János, Zajác Márton, Gál János, Németh János, Fajtsik Sámuel, Homolai László, Széni Zsigmond, Bencs János, Arnyos János, Rausz Pál, Riskó János, Dekis György, Ambrus János, Jávor Márton, Ugyan András, Dániel Mátyás, Novák András, Barzó János, Urbán Mihály, Moroszkói József, Tóth János, Gerliczki Mihály, Balog György, Magyar Pál, Brelász András, Hutzman József, Gyuris János, Skolnyik György
- Október 24.** Makara Mihály, Bernáth János, Racskó András, Dankó János
- Október 26.** Patús János, Gubó Dániel
- Október 28.** Sós Ferenc, Repka Pál
- Október 30.** Tóth József
- Október 31.** Barta György
- November 4.** Koczka Mihály, Matejkó András, Petruska János, Horváth János
- November 13.** Kapanóczy János
- November 15.** Harmati Mihály
- November 16.** Laczkóczy Mihály
- November 19.** Gyebroszki Pál, Tilpai János, Mitsoda Pál, Antal Gábor, Harman János, Pipa Mihály, Benkó János, Csernyik Ádám, Sztreborni György
- November 22.** Kozma Márton, Laczkóczy József, Oravec Márton, Makranczi György, Szabó János, Stéger Pál
- December 9.** Csernik János
- December 10.** Koczka Pál
- December 15.** Tóth János
- December 22.** Rutkai Mihály
- December 23.** Petusák György, Fazokas János
- 1849. március 3.** Reva János, Gálik András, Lejba András

III.

Az 1849 tavaszán kiállított 40 nyíregyházi újonc névsora:

- 1849. május. 14.** Palicz János, Tarczali János
- Május 22.** Kováts Mihály, ifj. Szpisák Mihály, Tomasószki Gábor, Gubinyi András, id. Szpisák Mihály,
- Május 23.** Tresztyánszky János, Horváth Márton, Márkus György
- Május 26.** Fazekas Mihály, Szokol János, Olman Mihály, Novák János, Harman János, Belus András
- Május 28.** Kibicher József, Moróvszki Mihály
- Május 29.** Szuhoczi János
- Május 31.** Vajku Miklós, Pelach András, Racskó Pál, Gregori János, Batskai György, Matsuga András, Szolár János
- Június 2.** F. Kováts Mihály, Veres György, Matsi Mihály, Furman András, Galáth József
- Június 5.** Turtsán György
- Június 13.** Szilágyi Ferenc
- Június 14.** V. Kováts János, Krajtsovits István, Toronyi József
- Június 15.** Oláh Ferenc
- Június 21.** Harmati András, Balog Péter, Verska István

Irodalomjegyzék

- Bene, 1994.: Bene János: Népképviselési választások Szabolcs vármegyében és Nyíregyházán 1848-ban. In.: Tanulmányok választásokról és önkormányzatokról Szabolcsban (1848–1948). A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testületének Közleményei 13. kötet. Szerk.: Vinnai Győző, Nyíregyháza, 1994.
- Bene, 1998.: Bene János: A szabolcsi és szatmári mozgó nemzetőrség 1848/49-ben. In.: A szabadság Debrecenbe költözött. Erdélytörténeti Könyvek 2. Szerk.: Takács Péter Debrecen, 1998.
- Bene, 2003.: Bene János: A Kralovánszkyak emléktáblája. In.: Honismeret 2003/3.
- Bona, 1988.: Bona Gábor: Kossuth Lajos kapitányai. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1988.
- Bona, 2000.: Bona Gábor: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. Heraldika Kiadó, Budapest, 2000.
- Kedves, 1998.: Kedves Gyula: A 43. honvédzászlóalj. In.: Szabolcsi honvédek a szabadságharcban (1848–1849). Szerk.: Bene János. A Jósa András Múzeum Kiadványai 44. sz. Nyíregyháza, 1998.
- Kedves, 2002.: Kedves Gyula: Szabolcs a hazáért! A 48. honvédzászlóalj története Heraldika Kiadó, Budapest, 2002.
- Kosáry, 1990.: Kosáry Domokos: Újjáépítés és polgárosodás. (Magyarok Európában III.) Budapest, 1990.
- Kossuth, 1952.: Kossuth Lajos Összes Munkái XIII. kötet. Sajtó alá rendezte: Barta István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.
- Kossuth, 1953.: Kossuth Lajos Összes Munkái XIV. kötet. Sajtó alá rendezte: Barta István. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1953.
- Kossuth, 1955.: Kossuth Lajos Összes Munkái XV. kötet. Sajtó alá rendezte: Barta István. Akadémiai Kiadó Budapest, 1955.
- Kovács, 2007.: Kovács István: A lengyel légi lexikona, 1848–1849. História Könyvtár, Budapest, 2007.
- Kujbusné, 1998.: Kujbusné Mecsei Éva: Villanások az 1848-as nyíregyházi tavaszról. In.: A szabadság Debrecenbe költözött. Erdélytörténeti Könyvek 2. Szerk.: Takács Péter Debrecen, 1998.
- László, 2000.: Szabolcs vármegye 1848/1849-ben. Válogatta és szerkesztette László Géza. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények 22. Nyíregyháza, 2000.
- Lukács, 1886.: Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad, kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886.
- Margócsy, 1995.: Margócsy József: Nyíregyháza nemzet- ill. országgyűlési képviselői 1848–1944 között. In.: Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv XI. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltárának Kiadványai. Évkönyvek 11. Szerk.: Dr. Nagy Ferenc. Nyíregyháza, 1995.
- Takács, 1987.: Takács Péter: A polgárosodás útján (1848–1918). In.: Nyíregyháza története. Nyíregyházi Kiskönyvtár 15. sz. Szerk.: Cserey László és Mező András. Nyíregyháza, 1987.
- Törvénytar, 1836–1868.: Magyar Törvénytar. Szerkeszti: dr. Márkus Dezső. 1836–1868. évi törvénycikkek. Budapest, 1896.